

ГУМАНІТАРНИЙ ВІСНИК

ДЕРЖАВНОГО ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ
«ПЕРЕЯСЛАВ-ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ»

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНИЙ ЗБІРНИК

ПЕДАГОГІКА

ПСИХОЛОГІЯ

ФІЛОЛОГІЯ

ФІЛОСОФІЯ

ВИПУСК 10

хтось один з батьків радо погоджуються на проведення зйомок, бо виховні методи, які вони до цього моменту застосовували не дали бажаного впливу на поведінку дитини. Але слід зауважити, що досить часто проблеми дитини насправді є проблемами батьків і, щоб досягти позитивних змін їм в першу чергу варто змінити свою поведінку в ситуації родинного спілкування.

Метод VIT розвиває навички міжособистісної взаємодії, покращує розуміння себе та інших, дозволяє проаналізувати поведінку власну і оточуючих, підвищує рівень самоконтролю щодо свого емоційного стану під час спілкування, формує толерантність. В завершальній стадії VIT діти та дорослі стабільно застосовують відповідний взорець поведінки і використовують елементи вдалого контакту.

УДК 159.98: 159.922.8

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ЩОДО НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ОСОБИСТОСТІ ПІДЛІТКОВО-ЮНАЦЬКОГО ВІКУ З ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СЕКСУАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ

Юрій Кашпур

(Переяслав-Хмельницький)

У статті висвітлені найбільш типові принципи, якими керуються під час надання психологічної допомоги підліткам та юнакам в умовах сімейного та шкільного виховання, пов'язаної з розвитком їх сексуальної самосвідомості. А також наведено деякі хибні диспозиції відносно сексу та сексуальності особистості підлітково-юнацького віку, що домінують у сучасному соціумі.

At the article there are illustrated the most standard principles to follow in the process of providing psychological treatment, which is related to development of sexual self-consciousness in conditions of family and school education. Also there are some mistakable mindsets about sex and adolescent person's sexuality, which are dominated in the modern society.

За останні роки в сексуальній самосвідомості, поведінці та установах української молоді, перш за все підлітків та юнаків, відбулися великі зміни, що викликають занепокоєність в сучасному суспільстві. Проте в засобах масової інформації, особливо в етичних дискусіях на телеекрані чи радіо, ці пробле-

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Katerina Beaufortova, SPIN Czech Republic «Tragekt Plan as a powerful tool for change»
2. Henk Vermeulen «Communication – aspects in the process of giving guidance in videohometraining (VHT) and video-interaction-guidance (VIG)»
3. Eva Reczek «Informacja o Domowym Wideotreningu Komunikacji (Video Interaction Training)»
4. Eva Reczek «Nova model wsparcia rodzin wieloproblemowych»
5. Eva Reczek, Katarzyna Sleczek «Stosowanie Wideotreningu Komunikacji we wczesnej interwencji»

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Кандиба Тетяна Олександрівна – психолог-психотерапевт Волинського обласного центру ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів, член Української Асоціації Психотерапевтів та Європейської Асоціації Транзакційного Аналізу.

ми висвітлюються «викривлено» та інтерпретуються досить часто некваліфікованими спеціалістами. Така ситуація потребує розширення інформаційно-консультативного кола психологічної допомоги молоді з питань сексуального виховання та вимагає зосередити увагу шкільних психологів на вирішенні цієї проблеми та озброєнні їх провідними принципами міжособистісних взаємодій з підлітками та юнаками.

Достовірно відповісти на питання про довгострокову динаміку сексуального життя українців та, особливо підлітків, дуже складно, тому що досліджень такого роду радянська влада не заохочувала і навіть не дозволяла. Проте, не дивлячись на недолік фактичних показників із цього питання, можна впевнено зазначити, що головні тенденції сексуальної поведінки українців ще в 1960-70-их роках були принципово тими ж, що й у країнах Заходу, та мали схожі глибинні причини. Це зниження середнього віку початку сексуального життя, лібералізація статевої моралі, ріст соціальної толерантності до устанавлення дошлюбних зв'язків.

Важливість вивчення сексуального життя сучасної молоді, її сексуального виховання зумовле-

на складними емоційними переживаннями різної модальності, які супроводжують людину протягом усього життя. Так, за результатами окремих досліджень, виявлено, що рівень задоволеності від першого сексуального досвіду в дівчат (46%) набагато вищий, порівняно з хлопцями (11%), котрі більше орієнтовані на сам факт сексуального акту, аніж його емоційно-почуттєвий компонент. У подальшому пережиті при першій сексуальній близькості враження назавжди зберігаються в пам'яті людини і дуже впливають на її подальше сексуальне життя. Адже ці враження безпосередньо пов'язані з почуттями, які особистість переживала зі своїм першим сексуальним партнером, і мають високу емоційну силу [2].

Відсутність у навчальних закладах цілеспрямованого систематичного сексуального виховання є прямою причиною дезорієнтованості молоді особистості, що й визначає становлення її дифузної сексуальної ідентифікації [3]. Порівняно з минулими поколіннями підлітків, а теперішніми вже батьками, нинішнє покоління має значно різноманітніші та надійніші джерела інформації про сексуальні взаємостосунки. Якщо батьківське покоління отримувало домінуючу частину інформації через спілкування, зокрема з розмов зі своїми друзями-однолітками, то натеper на перший план виходять друкерські та електронні джерела інформації, які, на жаль, не підлягають ніякій цензурі. До того ж у навчально-методичних планах основної школи нічого схожого на систематизовану сексуальну освіту молоді в нашій країні немає. Введення для старшокласників спецкурсу «Етика та психологія сімейного виховання» та випуск декількох посібників (В.Є.Когана, Д.Н.Ісаєва, А.Г.Хрипкової, Д.В.Колесова) з аспекту сексуального виховання не дали бажаних результатів із-за відсутності необхідної кількості фахівців.

Учні підлітково-юнацького віку отримують лише одну-дві лекції етичного характеру про методи контрацепції, що читають медичні працівники. Як відмічає І.С.Кон, у цьому питанні підлітки і дорослі розходяться у своїх очікуваннях до змісту відповідного курсу. Якщо вихователів турбують, перш за все, проблеми безпечного сексу, то їх вихованці хочуть, поряд із цим, отримати знання про способи максимізації сексуального задоволення. Відповіді на питання про те, які канали отримання інформації з проблеми сексуального життя є найбільш прийнятними та ефективними, були отримані в ході опитування, що проведене ще в 1986 р. [11]. Окрім того, кожен другий підліток указував на спеціально організований з цих питань виховний процес у школі, а кожен п'ятий – на консультації такого рівня з психологами та батьками.

Метою статті є визначення особливостей етичного та психологічного впливу з боку вчителів, батьків та психологів на особистість підлітково-юнацького віку з метою виявлення змістово-сислової сутності розвитку їх сексуальної самосвідомості, а також обґрунтування типових запитів, із якими молодь звертається до них для отримання психологічних консультацій.

Педагоги, які займаються вихованням підлітків та юнаків, повинні враховувати, що розвиток їх сексуальної самосвідомості як відносно стійкої, більшою або меншою мірою усвідомлюваної системи уявлень про себе, це той «полігон», на основі якого вони будуватимуть свої сексуальні взаємостосунки з іншими та структуруватимуть ставлення до себе, що є дуже актуальним для прикладної діяльності шкільного психолога та організації психологічної служби в основній школі, коледжі та ліцеї [7].

Батьки часто звертаються за порадами до психолога з проблем непорозуміння з підлітками чи юнаками, котрі ведуть себе досить демонстративно та зухвало. І.М.Цимбалюк та Р.С.Немов виявили причини розходжень у поглядах зазначених поколінь, а саме: невміння батьків рефлексувати та аналізувати ситуацію з позиції підлітка чи юнака, а натомість досить часто займають позицію всезнаючого вчителя та гіперопікуна. Унаслідок цього зростає недовіра підлітків до інших (батьків), що приводить до порушення міжособистісного психологічного контакту [5; 10]. Батьки не так швидко усвідомлюють, що в кожного підлітка є сексуальне життя – реальне або у фантазіях. Міркування про секс та набуття різноманітного сексуального досвіду стає важливою частиною їх дорослішання [6]. Натомість батьки уникають в обговоренні «важких» питань про зміни особистості в пубертатному віці, а також табуують аспект сексуального виховання їх дітей, що створює психологічний вакуум у розвитку сексуальної самосвідомості останніх. Це вказує і на те, що ще в сім'ї на ранніх етапах онтогенезу порушується реалізація принципів природовідповідності та об'єктивності. На таких засадах дитина не здатна повноцінно проходити відповідні стадії психосексуального розвитку, а її природний інтерес до Я-сексуального «збагачується» за рахунок вуличних міфів, які в подальшому життєствердженні вже в підлітка чи юнака стають основою для розвитку викривленої сексуальної самосвідомості. Усе зазначене вище може викликати дезорганізацію в розвитку цілісної структури самосвідомості особистості та знижувати її адаптованість у міжособистісних взаємодіях [9].

Дослідник цих питань І.М.Цимбалюк зазначає, що батьки, вчителі, психологи до співбесіди з під-

літком повинні бути завчасно підготовленими. По-перше, важливо обрати час проведення такої співбесіди, по-друге, бути готовим відкрито і природно висловити свої почуття та переживання з приводу сексуальних новоутворень у дитини, причому без суб'єктивізації та афективності, по-третє, ретельно продумати план розмови та запропонувати реальну кількість доступних завдань, які будуть вирішуватися в межах однієї бесіди [10].

Як зазначають відомі дослідники з проблем сексуального виховання молоді, під час співбесіди з підлітками дорослому важливо дотримуватися конкретних методологічних положень. Найважливішим є принцип опори на життєвий досвід як можливість осмислення дитиною поданої нової інформації на основі її власного досвіду. У зв'язку із цим Курт Леві вказував на те, що не має потреби заглиблюватися в деталі, які підростаюча особистість не здатна зрозуміти. Т.В.Говорун визначає, що тема людських міжстатевих взаєностосунків має бути такою ж звичною для обговорення в колі сім'ї чи учнівській групі, як і всі інші. Однак до цього можна додати, що значна частина батьків і вчителів намагаються (чи навмисне це роблять) відволікати увагу дітей від проблеми сексу або ж усілякими способами починають її нівелювати чи, ще гірше, кидати непристойні, саркастичні репліки відносно залицянь, обіймів, поцілунків підлітків [1]. У вихованця після осмислення таких реакцій дорослих формується власне ставлення до своїх сексуальних уподобань. Оскільки відчуття особистісної конформності для підлітка є важливою ознакою, то подібна поведінка з боку дорослих негативно впливатиме на його сексуальну ідентифікацію, а сприйняття себе відбуватиметься як чогось невідповідного загальноприйнятим нормам у світі дорослих. Такі установки можуть лягти в основу неадекватної самооцінки або агресивних паттернів поведінки, які й визначатимуть характер інтимних стосунків з майбутніми сексуальними партнерами.

Практичному психологу, роз'яснюючи підліткам питання про міжстатеві стосунки людей, завжди важливо враховувати, що інформація повинна бути конкретно адресованою, з урахуванням психологічної спрямованості особистості в період дорослішання (інтересів, мотивів та уподобань) та умов її розвитку (матеріальної забезпеченості, стилю виховання, урбанізованості). Психолог, реалізуючи наступний принцип – принцип довіри, має враховувати те, що його роз'яснення повинні бути короткими та однозначними, а також стосуватися тільки тих питань, які цікавлять вихованців у ситуації «тут і тепер».

Особливо важливим є принцип сексуально нейтральної статевої освіти в період активного роз-

витку лібідо. Дискусії з підлітками та юнаками не повинні бути сексуально збуджуючими. Якщо такі випадки мають місце в практиці психолога, то сексуальний потяг зростаючої особистості важливо утримувати в стані мінімального напруження, поки не будуть вироблені відносно стійкі здібності для керування своїми потягами та сексуальною поведінкою. Поряд з цим не варто забувати психологу про емоційно-почуттєвий компонент у процесі сексуального виховання особистості періоду дорослішання. Таке виховання молоді не повинно бути суто етичним чи медичним, але й психологічним [1].

Як уже зазначалось, особистість підлітково-юнацького віку в процесі активного розвитку сексуальної самосвідомості, не отримуючи достовірної інформації на свої запити від компетентної особи, може керуватися сексуальними диспозиціями, міфами та прикладами, що панують у соціально значущому середовищі, приймаючи їх за єдино правильні. Такі міфи найчастіше є необґрунтованими і викривленими. При чому отримання подібної інформації є необхідною умовою забезпечення процесу особистісного зростання молодих людей. А коли повідомлення поступають від авторитетного та впливового, на їхню думку, джерела, то й сприймаються ними як аксіома. Занепокоєння викликає також і той факт, що вчителі і батьки найчастіше у процесі виховання дітей керуються певними міфами. Тому з метою їх уникнення у взаємодіях з підлітками та юнаками, вважаємо за необхідне навести типові міфи, що зустрічаються у процесі психологічного консультування. Харківська асоціація екстреної психологічної допомоги найбільш типовими вважає такі:

МІФ: «Всі сучасні підлітки займаються сексом».

ФАКТ: Точніше було б говорити, що сучасні підлітки вступають у сексуальні стосунки, а це не завжди той коїтальний секс, який найчастіше мають на увазі. Після закінчення сексуальної революції в 70-тих роках у США пік сексуальної активності в країнах СНГ припав на початок 90-тих років, утім на сьогодні суспільство розбірливіше ставиться до сексуальних зв'язків.

МІФ: «Якщо Ви когось кохаете, Вам захочеться мати з ним сексуальні стосунки».

ФАКТ: Серед емоційних станів виділяють як сексуальну любов, так і любов як прихильність або надання особливої емоційно насиченої переваги. Почуття кохання суб'єктивне, тому для багатьох людей дуже важливе платонічне (несексуальне) кохання.

МІФ: «Чоловіки завжди є ініціаторами сексуальних стосунків».

ФАКТ: Стереотип, що спирається на соціокультурні відносини патріархального суспільства. У суспільстві, де закріплена рівність статей, зовсім не завжди жінки приймають звичний стан речей і вважають за краще займати пасивну «приймаючу» сторону на початку сексуальних стосунків. Більшість жінок «відкидає» емансипацію, але їх чисельність неухильно зростає.

МІФ: «У чоловіків більш сильніше сексуальне збудження, і вони більш зацікавлені в ньому, ніж жінки».

ФАКТ: Однозначно відповісти на це не можна. У ході експериментів, які проводилися на вищих приматах, виявили, що особини, які виховуються в ізоляції, не здібні до сексуально адекватної поведінки. Звідси можна зробити висновок, що сексуальне збудження - соціокультурне надбання.

МІФ: «Чоловік завжди хоче і завжди готовий до сексуальних стосунків».

ФАКТ: Після статевого акту потрібен деякий період відновлення, коли чоловік не виявляє сексуальної зацікавленості. З віком цей період збільшується. Цей міф опирається на той факт, що потенція чоловіка меншою мірою, ніж у жінки, залежить від стресогенних ситуацій, а в екстремальних умовах статеве збудження навіть збільшується.

МІФ: «З людиною, котра не вступила в сексуальні стосунки до 18 років, щось негак».

ФАКТ: Більшість людей, що мають сексуальний «дебют» після 18 років, підтримує нормальні сексуальні стосунки протягом усього життя.

МІФ: «Ви є гомосексуалістом, якщо у Вас були стосунки або еротичні сни, пов'язані з людиною однієї з вами статі».

ФАКТ: Гомосексуалізмом називають стійкий сексуальний потяг до представників однієї статі. Практично 90% чоловіків мали хоча б один гомосексуальний контакт протягом життя, при цьому залишаючись гетеросексуалами.

МІФ: «За зовнішністю людини можна визначити, чи є вона гомосексуалістом».

ФАКТ: Такий висновок можна зробити, спостерігаючи за трансвеститами і транссексуалами, які не мають нічого спільного з гомосексуалістами. Окрім того, якщо у частини чоловіків-гомосексуалістів, котрі виконують в інтимних стосунках «пасивну роль», дійсно виявляються жіночі риси, то «активні гомосексуалісти» являють собою егалонні зразки своєї статі.

МІФ: «Мастурбація може призвести до значних фізичних і психічних порушень, таких, як нариви, язви, бородавки, прищі, божевілля, сліпота, обволосіння долоней».

ФАКТ: Як переконають факти, що мастурбація, не призводячи при цьому до будь-яких фізичних або психологічних змін, є сурогатним і необхідним проявом статевого життя, особливо в періоди, коли статевий акт неможливий.

МІФ: «Мастурбують в основному чоловіки».

ФАКТ: Мастурбація поширена як серед чоловіків, так і серед жінок. Окрім того, ручну стимуляцію передбачають багато форм міжстатевої сексуальної поведінки [8].

Отже, відсутність у навчальних закладах цілеспрямованого систематичного сексуального виховання та широке коло шляхів отримання підлітками та юнаками недоброякісної інформації є домінуючою причиною дезорієнтованості та формування дифузної сексуальної ідентифікації їх особистості. Серед основних причин розвитку «викривленої» сексуальної самосвідомості є нерациональне задоволення природного інтересу особистості, що дорослішає до власного Я-сексуального з боку батьків та педагогів і, натомість, «збагачення» його хибними вуличними стереотипами. Це призвело до збільшення у психологічних консультаціях запитів з проблем сексу та міжстатевих стосунків. Психологу-консультанту під час надання психологічної допомоги особистості підлітково-юнацького віку з відповідної тематики важливо враховувати такі принципи: сексуально нейтральної статевої просвіти, довіри, конкретно адресованої інформації, природовідповідності та об'єктивності реакцій, опори на життєвий досвід людини.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Говорун Т.В., Кікінежді О.М. Стать та сексуальність. Психологічний ракурс: Навчальний посібник. – Тернопіль: Навчальна книга. – Богдан, 1999. – 384с.
2. Кон И.С. Психология юношеского возраста. (Проблемы формирования личности): Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов. – М.: Просвещение, 1979. – 175с.
3. Кле М. Психология подростка. (Психосексуальное развитие) / Пер. с фр. – М.: Педагогика, 1991. – Пер. изд.: Бельгия, 1986. – 176с.
4. Мазуркевич С.А. 700 ложных истин о любви, сексе и семейной жизни. – Д.: Издательство «Стакер», 2003. – 464с.
5. Немов Р.С. Психологическое консультирование: Учеб. для студ. вузов. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. – 528с.
6. Понтон Л. Сексуальная жизнь подростков/ Пер. с англ. – СПб.: ПитерКом, 1998. – 288с.
7. Психологический словарь / Под общ. ред. А.В.Петровского, М.Г. Ярошевского. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Политиздат, – 494с.
8. Солошенко,Д.В. Экстренна психологічна допомога особистості // Практична психологія та соціальна робота. – 2003. – №1. – С. 61-64.
9. Хиглинг М. Как беседовать с ребенком о сексе / Пер. с англ. – СПб.: ПитерКом, 1998. – 208с.

10. Цимбалюк І.М. Психологічне консультування та корекція. Модульно-рейтинговий курс: Навчальний посібник. – К: ВД «Професіонал», 2005 – 656с.
11. <http://www.neuronet.ru/sexology/publ015.html> Персональний сайт І.С. КОНА

УДК 37.015.3

ДІАГНОСТИКА ТА РОЗВИТОК ДУХОВНОСТІ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

Ганна Кизим

(Слов'янськ)

У статті розглядаються різні теоретичні підходи до проблеми духовності і аналізуються результати дослідження духовності студентів-психологів.

In the article different theoretical approaches are examined to the problem of spirituality and the results of research of spirituality of students-psychologists are analysed.

У наш час суттєво поширилися тенденції «підриву» духовності людини, які можна простежити в будь-якій сфері нашого життя. Наприклад, у культурі спостерігається повільне вмирання істинно духовного мистецтва, домінування в будь-якому напрямку бездуховних елементів: фільми жахів, окультизм, відверто спотворена еротика є сьогодні найбільш радикальними засобами дегуманізації суспільства й особливо підростаючого покоління. Усе це небезпідставно хвилює педагогів, батьків, учених, привертає їхню увагу до проблеми підвищення духовності й моральності сучасної молоді й дітей.

Особливо актуальною постає ця проблема в контексті підготовки фахівців такого профілю, які в професійній діяльності повинні найбільшою мірою спиратися на свої духовні та моральні якості (учителі, лікарі, психологи).

Духовність належить до понять, що не мають чіткого закріпленого категоріального статусу в психологічних словниках й енциклопедіях. Її тлумачать по-різному й досить суперечливо. Наприклад, філософський матеріалістичний погляд [1, 27] передбачає розгляд духовності як наявності у системі мотивів особистості ідеальної потреби пізнання. З категорією духовності співвідноситься потреба пізнання світу, себе, сенсу свого життя. Людина духовна настільки, наскільки замислюється над цими питаннями і прагне отримати на них відповідь.

Інакше розглядає поняття духовності Л.М.Собчик [2, 17]. На її думку, духовність – це вищий рівень са-

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Кашпур Юрій Михайлович – викладач кафедри загальної та практичної психології ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

мосвідомості й емоційно-диференційованого ставлення до явищ оточуючого життя, це вміння вийти за межі вузько егоїстичного прагнення вижити, досягти успіху, захиститися від негараздів. Духовність містить у собі небайдуже ставлення до оточуючого світу, прагнення наповнити своє життя любов'ю. Духовність – це спрямованість людини на інші, нематеріальні цінності.

Точку зору на проблему духовності української педагогіки показано в роботі О.В. Сухомлинської [3, 10]. На її думку, духовність – це складний психічний феномен самоусвідомлення особистості, внутрішнє сприймання, привласнення нею сфери культури, олюднення, вrostання в неї і розуміння як власного надбання. Такий підхід передбачає розгляд духовної сфери як складової феномену культури.

У сучасних українських психологів-дослідників також немає єдиного погляду на проблему духовності. Наприклад, О.П.Колісник [4, 12] у поняття духовності вкладає міру переживання безпосередності контакту з надособистісними смислами, такими, як Гідність, Свобода, Справедливість, Любов, Добро, Краса, Бог. Ця міра зв'язку з надособистісними смислами виражає себе в ступенях духовного розвитку особистості, що досягається шляхом медитації та трансценденції. А на думку Ж.Маценко [5, 11], духовність є складним гармонійним поєднанням певних психічних та особистісних якостей людини. Як і будь-яке психічне явище, духовність виявляється у процесі взаємодії людини з довкіллям, тобто має певні форми вияву, які можна досліджувати. Так, духовність виявляється у спрямуванні інтересів, нахилів людини на пізнання, засвоєння та створення духовних цінностей.

Цікавим, на наш погляд, у контексті проблеми виявляється поняття «православної духовності» [6, 18-19]. У православному християнстві духовність не розуміється як абстрактне релігійне життя, не отожднюється з розумом, почуттями, високим